

ISSN 2518-7503

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Рівне – 2017

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Засновано у 2013 році

Рівне – 2017

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86
ББК 88

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 8 / упоряд. Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2017. – 318 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222) .

Свідоцтво про державну реєстрацію: **Серія КВ № 18713-7513 Р**

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології ім. Г.С. Костюка.

Лєволицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти ректор Вищої педагогічної школи м. Варшава (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Ставицький Олег Олексійович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету ім. академіка Степана Дем'янчука.

Немеш Олена Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Павелків Р. В., доц. Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету ім. І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №4 від 30 березня 2017 року)

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

mature families are more prone to idealize family cohesion. With increasing length of marriage the risk of maladjustment are not reduced. It is therefore advisable to detect this factors and correct them at the start of families life.

Key words: *livelihoods of families, young families, mature families, shared happy moments, satisfaction with marriage, intimate relationship, the difference in levels of education; conflict in knowledge, awareness; unwillingness to have children.*

УДК [159.922.8:159.923]:331.54–057.875

О.Д. ГЛАВІНСЬКА

ПРОФЕСІЙНЕ САМОУСВІДОМЛЕННЯ ТА САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТІСНОЇ СУВЕРЕННОСТІ

У статті проаналізовано актуальність проблеми психології особистісної суверенності. Однією з можливостей функціонування особистості сьогодення є її саморозвиток. Таке положення робить проблему особистісної суверенності надзвичайно важливою і спонукає дослідників до розробки нових психологічних технологій, які покликані створювати зовнішні умови для саморозвитку та самореалізації особистості. Особливе значення у формуванні особистісної суверенності мають ціннісні орієнтації, які характеризують змістовний бік та спрямованість особистості.

Ключові слова: *професійне самовизначення, професійне самоусвідомлення, особистісна суверенність, ідентичність, автономність, автентичність.*

В статті проаналізована актуальність проблеми психології личностной суверенности. Одной из возможностей функционирования личности сегодня является ее саморазвитие. Такое положение делает проблему личностной суверенности чрезвычайно важной и стимулирует ученых к разработке новых психологических технологий, которые способны создавать внешние условия для саморазвития и самореализации личности. Особое значение в формировании личностной суверенности приобретают ценностные ориентации, которые характеризуют смысловую сторону и направленность личности.

Ключевые слова: *профессиональное самоопределение, профессиональное самоосознание, личностная суверенность, идентичность, автономность, автентичность.*

Постановка проблеми. У світі, що стрімко змінюється, особистість тим не менш потребує умов власної стабілізації, вирішуючи суперечність між збереженням досвіду та його оновленням. Єдина можливість ефективного функціонування особистості сьогодні – це саморозвиток, коли стабілізація досягається не за рахунок тільки динаміки розвитку, але й через вибір напрямків руху, його форм і засобів – особистість гармонійна, цілісна, самореалізована лише тоді, коли вона розвивається. Таке положення робить проблему становлення особистісної суверенності надзвичайно важливою і спонукає дослідників до розробки розвивальних, тренінгових, навчальних, психотерапевтичних, психокорекційних та інших психологічних технологій, які покликані створювати зовнішні умови для саморозвитку особистості. У той же час питання про внутрішні власні психологічні чинники особистісної суверенності до сьогодні остаточно не вирішені, хоча в цьому процесі вони стають визначальними. За класичним положенням С. Л. Рубінштейна «внутрішні умови виступають як причини..., а зовнішні причини як умови, як обставини» [9, с. 34]. Саме чинники особистісної суверенності розглядаються найчастіше як прояви суб'єктності людини, а отже мають бути розглянуті як внутрішні чинники саморозвитку.

У комплексі проблем розвитку активності особистості та реалізації її потенціалу суттєва роль належить проблемі самосвідомості і самовизначеності молоді як внутрішнього чинника особистісної суверенності. Вивчення самосвідомості у кожен віковий період розвитку особистості має важливе практичне значення, оскільки тільки з урахуванням психологічних закономірностей щодо її природи та змісту можна на науковій основі організувати виховну та розвивальну роботу з молоддю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема професійного самовизначення молоді стала надзвичайно актуальною. В сучасних психологічних дослідженнях існують великі розбіжності в розумінні суті розвитку особистості юнаків. Важливо розуміти, які психологічні фактори сприяють розвитку активної молоді людини як неповторної, унікальної особистості, як продуктивної, діяльної, щасливої людини, професіонала за покликанням, автономної з відчуттям власного психологічного простору.

Наукове пізнання свідомості та самосвідомості належить до важливих і складних проблем не лише психологічної наук, а й взагалі сучасної теоретичної культури. Дані питання були предметом вивчення наукових досліджень чисельних вітчизняних і зарубіжних вчених. У психологічних роботах І. Д. Беха, М. Й. Боришевського, І. С. Булах, П. Я. Гальперіна, М. Р. Гінзбурга, Д. Б. Ельконіна, О. М. Леонтьєва, С. Д. Максименко, Н. Ю. Максимової, Л. Є. Орбан-Лембрик, Р. В. Павелківа, С. Л. Рубінштейна, М. В. Савчина, А. І. Титаренко, Н. В. Чепелевої закладено основи наукового аналізу проблем свідомості особистості. Поряд з цим у науковій літературі вказується, що, не зважаючи на зазначені зусилля психології та інших наук, проблема людської свідомості, самосвідомості, особистісної суверенності далека від свого розв'язання.

Мета статті – проаналізувати теоретичні засади проблеми самосвідомості особистості, її становлення та розвитку ідентифікаційних структур в юнацькому віці як чинника особистісної суверенності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи наукову літературу щодо розуміння категорії ідентичності, можна говорити, що це результат самоусвідомлення та самовизначення свого «Я». Якщо під кінцевим продуктом процесу самопізнання розуміти динамічну систему уявлень людини про себе, то слід проаналізувати її складові. «Самоусвідомлення – це усвідомлення людиною своїх дій та їх результатів, думок, почуттів, моральності та інтересів, ідеалів і мотивів, поведінки, цілісна система самого себе і свого місця в житті». Самооцінка – це «певне ставлення до себе, до своїх якостей, можливостей, фізичних та духовних сил» [2]. Самооцінка – це особистісне судження про особисту цінність, що виражається в установах, властивих індивідуові [3]. Отже, самооцінка відображає ступінь розвитку в людини почуття самоповаги, відчуття особистої цінності і позитивного ставлення до всього, що входить до сфери його «Я». Тому низька самооцінка передбачає несприйняття себе самого, самозаперечення, негативне ставлення до своєї особистості. Можна виділити кілька джерел формування самооцінки, які набувають різної значимості в процесі становлення особистості. Для юнацького віку є актуальним порівняння з іншими людьми. Групи однолітків відіграють в дитинстві та юності дуже важливу роль особливо для розвитку ідентифікації і формування установок. Вважається, що підлітки значно легше ідентифікують себе з іншими підлітками, ніж зі старшими людьми.

Самосвідомість людини забезпечує усвідомлення себе як особистості, яка відіграє різноманітні ролі в різних ситуаціях і бере участь у них, а також, спираючись на положення про самосвідомість як засіб саморегуляції, можна припустити, що структура самосвідомості складається з таких компонентів: усвідомлення себе як суб'єкта діяльності, усвідомлення і оцінка себе у певних видах діяльності, тому в професійній самосвідомості на перший план виступає зміст, який визначається саме професійною діяльністю. Професійна самосвідомість виявляється в усвідомленні своєї приналежності до професійної групи і пізнанні та самооцінці власних професійних якостей. Самосвідомість формується в процесі життєдіяльності і спілкування з оточуючими і є результатом пізнання себе, своїх дій, психічних якостей. Виходячи з цього, професійна самосвідомість – це проекція всіх структурних компонентів самосвідомості на певну професійну діяльність. Відповідно до цього перешкоди, що зустрічаються у житті людини, виникають не лише через зовнішні, а й через внутрішні (індивідуальні особливості) умови як захисні, так і опановуючі стилі реагування пов'язані з установками і переживаннями, відношенням до себе та інших зі структурою життєвого досвіду, тобто з когнітивними, емоційними і поведінковими рівнями ієрархічної структури психіки [1].

Періодом виникнення свідомого «Я», як би поступово не формувалися окремі його компоненти, вважається підлітковий та ранній юнацький вік. Практично всі психологи визнають ранню юність як критичний період формування самосвідомості і розглядають розвиток самосвідомості як центральний психічний процес перехідного віку. Зростання самосвідомості та інтересу особистого «Я» у підлітків обумовлює зміни і в характері. В юнацькому віці у рамках становлення нового рівня самосвідомості відбувається формування відносно стійкого уявлення про себе. До 16-17 років виникає особливе особистісне новоутворення, яке у психологічній літературі позначається терміном «самовизначення». Цій проблемі присвячено чимало досліджень зарубіжних психологів. Вони концентрують увагу в основному на двох групах питань. У роботах Б. Ананьєва, Л. Божович, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, І. Чеснокової, В. Століна, А. Спіркіна на загальнотеоретичному та методологічному аспектах проаналізовано проблеми становлення самосвідомості в контексті загальної проблеми розвитку особистості. В іншій групі досліджень розглядаються спеціальні питання, пов'язані з особливостями самооцінки, їх взаємозв'язок з оцінюванням оточуючих. Роботи Л. Божович дають розуміння психологічної природи самовизначення [4]. Вони показують, що потреба у самовизначенні виникає на певному етапі життя – на межі старшого підліткового віку і юності, і обґрунтовує необхідність виникнення цієї потреби логікою особистого і соціального розвитку підлітка. Потреба у самовизначенні розглядається як потреба у формуванні певної смислової системи, в якій об'єднуються уявлення про світ і самого себе, що передбачає відповідь на питання смислу та особистого існування. Самовизначення нерозривно пов'язане з такою важливою характеристикою підліткового та раннього юнацького віку як спрямування у майбутнє, воно передбачає вибір професії.

Дубровіна І. вносить уточнення у проблему самовизначення як центральну проблему раннього юнацького віку. Результати досліджень [5] дозволяють їй стверджувати, що основним психологічним новоутворенням раннього юнацького віку слід вважати не самовизначення як таке (особисте, професіональне), а психологічну готовність до самовизначення, яка передбачає 1) сформованість на високому рівні психологічних структур, в першу чергу самосвідомості; 2) розвиненість потреб, які забезпечують змістовну наповненість особистості, серед яких центральне місце посідають моральні засади, цінності, орієнтації та тимчасові перспективи; 3) становлення чинників індивідуальності як результат розвитку і усвідомлення своїх здібностей та інтересів кожним юнаком. Психологічна готовність увійти в доросле життя, зайняти в ньому гідне місце передбачає визначну зрілість особистості. У зарубіжній психології як аналог поняття «особистісне самовизначення» виступає категорія «психосоціальна ідентичність», розроблена і введена в наукове розуміння американським вченим Е. Еріксоном [11]. Центральним моментом його бачення є все становлення особистості у перехідному віці, включаючи і його юнацький етап, «нормативна криза особистості». Головним завданням, що постає перед індивідом у ранній юності, на думку Е. Еріксона, є формування ідентичності на противагу рольовій невизначеності особистого «Я». Юнак повинен відповісти на питання «Хто я?», «Що я можу?», «Який мій шлях?» У пошуках особистої ідентичності людина вирішує, які дії є для неї важливими, і виробляє певні

норми для оцінки своєї поведінки та поведінки інших людей. Цей процес пов'язаний з усвідомленням самоцінності та особистісної суверенності. Важливим механізмом формування ідентичності стають, на думку Е. Еріксона, послідовні ідентифікації дитини з дорослими, які складають необхідну базу розвитку психосоціальної ідентичності в підлітковому віці. Завдяки ідентифікації суб'єкт реалізує своє прагнення до приналежності через об'єднання з іншими, включення у свій внутрішній світ їх норм, цінностей, зразків, завдяки чому формується уявлення про своє «Я», вибудовується особистісна ідентичність. Відособлення як індивідуально-особистісне явище, процес індивідуалізації суспільних відносин допомагає особистості усвідомити власну самостійність, ідентичність, автентичність та особистісну суверенність [7].

Почуття ідентичності формується поступово. Його джерелом слугують різні ідентифікації. Підліток вже намагається виробити єдину картину світосприйняття, в якій всі ці цінності та оцінки повинні синтезуватися. В ранній юності особистість прагне до переоцінки самого себе у відносинах з близькими людьми, суспільством в цілому – фізичному, соціальному та емоційному планах. Пошук ідентичності як джерела особистісної суверенності може відбуватися по-різному. Один із способів вирішення цієї проблеми полягає у випробуванні різних життєвих ролей. Деякі молоді люди після рольового експериментування та моральних пошуків починають пристосовуватися в напрямку певної мети, інші – зовсім можуть оминати кризу ідентичності. До таких відносяться ті, хто беззаперечно сприймає цінності своєї сім'ї і обирає шлях, визначений своїми батьками. Нерідко ідентичність здобувається після тривалих випробувань, чисельних спроб і помилок. Важливе значення в процесі формування ідентичності мають ціннісні орієнтації. Це елементи структури особистості, які характеризують змістовний бік її спрямованості. У формі ціннісних орієнтацій у результаті надбання цінностей фіксується вагоме, найважливіше для людини. В юності головними чинниками формування ідентичності виступають соціальні чинники. Формування почуття ідентичності пов'язане із усвідомленням власної цінності та компетентності. У формуванні ідентичності значну роль відіграють соціальні стосунки, а тому важливим є усвідомлення і оцінка професійних стосунків. Такі взаємини обумовлені включенням особистості на тривалий час до складу референтної групи. Саме в таких стосунках формується ставлення людини до самої себе як до фахівця, до колег за професією, до своєї професійної діяльності, відбувається усвідомлення своєї індивідуальності під час виконання певної діяльності, формується власний життєвий стиль та розширюється відчуття особистісної суверенності.

Професійне самовизначення розглядається як вибір і реалізація способу взаємодії з оточуючим світом і пошуком сенсу у цій діяльності. Сучасному суспільству потрібен професіонал, який знає свою справу, може самостійно приймати рішення, відповідати за них, за себе, за інших. Важливим фактором, який визначає сьгодні формування професійного самовизначення, є комерціалізація відносин. Відбувається заміна професійної кар'єри на комерційну, що не дає можливості людині відбутися в професійному сенсі. Перехідний стан економіки зумовив відхилення у системі професійних цінностей: сучасна людина (молода) з її особистісними особливостями, яка вступає у ринкові відносини, прагне добитися матеріального благополуччя. Необхідність виживання змушує зрадити своє покликання, тобто існує мотивація оволодіння прибутковою професією, але часто в молодій людині немає необхідних для цього якостей. Спостерігається також протиріччя між мотивацією вибору професії та можливістю оволодіти нею. В останні роки існує тенденція до зростання престижу освіти. Статистика свідчить, що кількість абітурієнтів, які бажають навчатися в українських вузах, зростає. Найпрестижнішими вважаються фінансові та юридичні спеціальності. Ринкові відносини характеризуються підвищеною динамічністю виробництва, ризиком безробіття, зміною професій, місць роботи. Від спеціаліста вимагається високий рівень професіоналізму, якість виконаної роботи. Він має бути цілеспрямованим, здатним до саморозвитку, стресостійким.

Нами було проведено опитування студентів історико-соціологічного та психолого-природничого факультетів РДГУ за методикою М.Рокіча з метою з'ясування базових цінностей та тих, які є головними при виборі професії. Було опитано 41 студент. Після опрацювання результатів ми виявили, що головними при виборі професії є загальні для всіх студентів цінності: на першому місці – цікава робота, хороша зарплата, можливість проявити себе; на останньому – рівноправність, світ прекрасного, соціальне визнання. При виборі базових цінностей підходи диференціювалися. Для чоловіків важливими є свобода, спокій у країні та соціальне визнання. Для жінок найважливішими факторами є щастя, свобода та внутрішня гармонія, найменш цінними – рівноправність, світ прекрасного і визнання. Якщо порівнювати за факультетами, то для студентів психолого-природничого факультету найголовнішою цінністю є внутрішня гармонія та щастя, а на останньому місці – рівноправність. Для студентів історико-соціологічного факультету найважливішою цінністю є цікаве життя і свобода, на останньому – рівноправність.

Професійне середовище є одним з найважливіших чинників ідентичності особистості. Воно має свою ідеологію, критерії оцінювання, визначається стійкою культурою, яка включає правила входження в професійне товариство, оцінку професійних досягнень, тому життя в професійному товаристві розкриває професійну і особисту ідентичність людини та виступає показником її особистісної суверенності. За наявними у літературі даними суверенні особистості мають високі показники соціально-психологічної адаптованості до оточуючої її дійсності, чудово орієнтуються в подіях; орієнтовані на сьогодення, переживають тут і тепер момент свого життя у всій його повноті; відчувають нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього, тобто бачать своє життя цілісно; мають високий рівень суб'єктивного контролю над будь-якими значущими ситуаціями, вважають, що більшість важливих подій у їхньому житті є результатом їх власних досягнень, що вони можуть ними керувати, і, таким чином, вони відчувають свою власну відповідальність за ці події і за те, як складається

їхнє життя в цілому; незалежні в своїх вчинках, прагнуть керуватися в житті власними цілями, переконаннями, установками; вільні у виборі, не схильні до зовнішнього впливу («зсередини спрямована» особистість); здатні до швидкого встановлення глибоких і тісних емоційно-насичених контактів з людьми, до суб'єкт-суб'єктного спілкування; прагнуть до домінування і відчують емоційну комфортність у будь-яких ситуаціях; цінують свої достоїнства, позитивні властивості характеру, поважають себе за них, приймають себе такими, які вони є.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. У основі самоусвідомлення в ранній юності лежить особистісне самовизначення, яке має ціннісно-смыслову природу, активне визначення своєї позиції відносно суспільно виробленої системи цінностей, визначення на цій основі свого особистого існування. Найбільш об'ємним показником особистісного самовизначення є процес формування смислової системи, в якій поєднані уявлення про себе і світ. У формуванні професійної самосвідомості як засобу саморегуляції професійної діяльності слід визначити основні її структурні елементи: усвідомлення професійної моралі, усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності, усвідомлення і оцінка професійних стосунків, усвідомлення власного розвитку в часовому вимірі професійного становлення. Особливе значення у формуванні особистісної суверенності мають ціннісні орієнтації, які характеризують змістовний бік та спрямованість особистості.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
3. Бернс Р. Что такое Я-концепция / Р. Бернс // Психология самосознания : хрестоматия / ред. Д. Я. Райгородский. – Самара : Бахрах-М, 2003. – С. 333–393.
4. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович // Личность и ее формирование в детском возрасте. – СПб. : Питер, 2008. – С. 345–356.
5. Дубровина И. В. Психологическая служба в современном образовании : рабочая кн. / И. В. Дубровина. – СПб. : Питер, 2009. – 400 с.
6. Злишков В. Л. Криза автентичності сучасного фахівця: особливості перебігу та шляхи подолання / В. Л. Злишков, С. О. Лукомська // Теорет. і приклад. проблеми психології : зб. наук. пр. – Светловодськ. – 2015. – №3 (38), т. 3. – С. 158–166.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл, 2005. – 352 с.
8. Павелків Р. В. Моральна свідомість як відображення об'єктивної необхідності / Р. В. Павелків // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 33. – Рівне : РДГУ, 2006. – С. 4 – 9.
9. Рубинштейн С. Л. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2012. – 224 с.
10. Спиркин А. Г. Философия : учебник для бакалавров / А. Г. Спиркин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт, 2012. – 828 с.
11. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон ; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых – 2-е изд. – М. : Флинта : МПСИ : Прогресс, 2006. – 352 с.

References

1. Abul'hanova-Slavskaja K. A. Strategija zhizni / K. A. Abul'hanova-Slavskaja. – M. : Mysl', 1991. – 299 s.
2. Anan'ev B. G. Chelovek kak predmet poznaniya / B. G. Anan'ev. – SPb. : Piter, 2001. – 288 s.
3. Berns R. Chto takoe Ja-konceptija / R. Berns // Psihologija samosoznaniya : hrestomatija / red. D. Ja. Rajgorodskij. – Samara : Bahrah-M, 2003. – S. 333–393.
4. Bozhovich L. I. Jetapy formirovanija lichnosti v ontogeneze / L. I. Bozhovich // Lichnost' i ee formirovanie v detskom vozraste. – SPb. : Piter, 2008. – S. 345–356.
5. Dubrovina I. V. Psihologicheskaja sluzhba v sovremennom obrazovanii : rabochaja kn. / I. V. Dubrovina. – SPb. : Piter, 2009. – 400 s.
6. Zlyvkvov V. L. Kryza avtentychnosti suchasnogo fahivcya: osoblyvosti perebigu ta shljahy podolannja / V. L. Zlyvkvov, S. O. Lukoms'ka // Teoret. i pryklad. problemy psihologii' : zb. nauk. pr. – Svetlovod'sk. – 2015. – №3 (38), t. 3. – S. 158–166.
7. Leont'ev A. N. Dejatel'nost'. Soznanie. Lichnost' / A. N. Leont'ev. – M. : Smysl, 2005. – 352 s.
8. Pavelkiv R. V. Moral'na svidomist' jak vidobrazhennja ob'ektivnoi' neobhidnosti / R. V. Pavelkiv // Onovlennja zmistu, form ta metodiv navchannja i vyhovannja v zakl. osvity : zb. nauk. pr. : nauk. zap. Rivnen. derzh. humanit. un-tu. Vyp. 33. – Rivne : RDGU, 2006. – S. 4 – 9.
9. Rubinshtejn S. L. Chelovek i mir / S. L. Rubinshtejn. – SPb. : Piter, 2012. – 224 s.
10. Spirkin A. G. Filosofija : uchebnik dlja bakalavrov / A. G. Spirkin. – 3-e izd., pererab. i dop. – M. : Jurajt, 2012. – 828 s.
11. Jerikson Je. Identichnost': junost' i krizis : per. s angl. / Je. Jerikson ; obshh. red. i predisl. A. V. Tolstyh – 2-e izd. – M. : Flinta : MPSI : Progress, 2006. – 352 s.

Glavinska O.D. PROFESSIONAL SELF-CONSCIOUSNESS AND SELF-DETERMINATION OF STUDENTS' YOUTH IN PERSONAL SOVEREIGNTY BECOMING

Professional environment is one of the most important factors of person identity. It has own ideology, evaluation criteria, and is determined by stable culture which includes entry rules in professional society, and evaluation of professional achievements. Therefore the life in professional society outlines professional and personal human identity and is an indicator of his or her personal sovereignty. According to the data given in the literature sovereign personalities have high indicators of social and psychological adaptability to social realm; take their bearings well, are focused on the present, experience a moment of their life here and now in its entirety; feel the continuity of the past, present and future, in other words see their lives integrally. Such personalities have a high level of subjective control of any significant situations; consider the majority of important events in their life as a result of their own achievements and that they can manage it. Thereby they feel the own responsibility for these events and for how their life passes in general. These personalities are independent in their actions, try to be guided by their own aims, beliefs, and suggestions; are free to choose and are not prone to external influence («directed inside» personality). They are able to get in deep and close emotional contacts with people, to subject-subject-communication; tend to dominate and feel emotional comfort in any situations. Sovereign personalities appreciate their dignities, positive character features, respect themselves for it and accept themselves those as they are.

Key words: professional self-consciousness, professional self-determination, personal sovereignty, identity, autonomy, authenticity.

УДК 159.922.8:[37.015.3:331.101.3]–057.875

С.Н. ГРИПІЧ

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

У статті розглядаються такі ефективні напрями розвитку професійної мотивації студентів психолого-педагогічних спеціальностей, як використання на заняттях творчих навчально-дослідних завдань, організація самостійної роботи, спільно-розподілена діяльність та інші. Проаналізована реальна ситуація розвитку професійної мотивації студентської молоді на прикладі вищого навчального закладу. На основі педагогічного досвіду розроблено рекомендації для викладачів ВНЗ з розвитку та вдосконалення професійної мотивації у студентів психолого-педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: освіта, мотивація, студент, спеціальність, університет, викладач, психолого-педагогічна освіта, освітня програма, критерії знань і умінь.

В статье рассматриваются такие эффективные направления развития профессиональной мотивации студентов психолого-педагогических специальностей, как использование на занятиях творческих учебно-исследовательских заданий, организация самостоятельной работы, совместно-распределительная деятельность и др. Проанализирована реальная ситуация развития профессиональной мотивации студенческой молодежи на примере высшего учебного заведения. На основе педагогического опыта разработаны рекомендации для преподавателей вузов по развитию и совершенствованию профессиональной мотивации у студентов психолого-педагогических специальностей.

Ключевые слова: образование, мотивация, студент, специальность, университет, преподаватель, психолого-педагогическое образование, образовательная программа, критерии знаний и умений

Постановка проблеми. Тенденція підвищення якості освітнього процесу у вищій школі сучасної України передбачає підвищення інтересу студентів до навчальних предметів. Ця теза є ключовою і актуальною в дослідженнях фахівців, яка, в свою чергу, дозволяє актуалізувати і розвивати професійну мотивацію майбутніх спеціалістів у сфері психолого-педагогічної освіти. Численні дослідження проблем розвитку професійної мотивації дозволяють зробити висновок про те, що «мотиваційний компонент виступає як чинник навчально-пізнавальної діяльності та професійного становлення»[1]. Різноманіття на заняттях цікавих творчих і розвиваючих вправ, завдань, рольових ігор, дискусійних методів навчання «не тільки підсилює мотивацію студентів до професійно-творчого саморозвитку, але і має реальний результат у вигляді збільшення відповідних здібностей до реалізації даного процесу» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Представлена стаття орієнтується на вже існуючі розробки у заявленій проблемі. Без глибокого аналізу особливостей професійної мотивації майбутнього спеціаліста у сфері психолого-педагогічної підготовки неможливо підвищити активність його професійної діяльності. Зокрема, у своїх працях зазначену проблематику фрагментарно висвітлювали В. П. Андрущенко, С. Д. Гусарева, В. С. Журавський, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, Л. В. Губерський, М. В. Костицький, В. С. Лутай, В. Ф. Опришко, О. Ф. Скакун, Б. О. Чупринський, Ю. С. Шемшученко.

Методологічним підґрунтям також виступили наукові розробки Г. О. Балла, Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова, Д. Б. Ельконіна, Д. Колба, О. М. Леонтєва, А. Маслоу, К. Роджерса, Н. Ф. Талізної та ін.

З М І С Т

Павелків Р. В. Формування та розвиток здатності до моральної рефлексії в процесі активного соціально-психологічного навчання молодших школярів	5
Артемова О. І. Вплив рівня розвитку креативності на адаптацію студента-першокурсника.....	10
Бабій М. Ф. Важливість здібностей у вербальній взаємодії педагогів.....	14
Березюк Т. П. Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів на засадах компетентнісного підходу в контексті європейського простору вищої освіти.....	18
Богдан Ж. Б., Підбуцька Н. В. Мотиваційні предиктори спрямованості особистості.....	24
Борейчук І. О., Матухно Є. В. Використання фотоспогадів у позитивній мотивації індивіда	27
Бульчик Т. І., Мушкевич М. І. Психологічні особливості особистісного та сімейного функціонування учасників АТО.....	31
Бучко В. Б. Психологічні аспекти сприймання справедливості через призму культури бідності та багатства.....	36
Бушуєва Т. В. Взаємозв'язок особистісних особливостей та копінг-стратегій жінок у період дорослішання.....	41
Веремійчук Т. А. Психологічні особливості переживання кризи студентської молоді в Україні	46
Воробійов А. М., Демчук О. О. Медіа залежність як різновид психічних відхилень.....	49
Ганкевич О. В. Вплив психотравмуючих факторів на життєдіяльність молодих та зрілих подружніх пар.....	54
Главінська О. Д. Професійне самоусвідомлення та самовизначення студентської молоді у становленні особистісної суверенності.....	59
Грипич С. Н. Розвиток професійної мотивації студентів психолого-педагогічних спеціальностей в процесі навчання у ВНЗ	63
Грицюк І. М. Арт-терапія в роботі практичного психолога з дітьми, які мають емоційні порушення.....	67
Демчук О. О., Лазарчук В. В. Життєва компетентність як підґрунтя власної життєвої і професійної успішності.....	71
Демянюк О. Б., Косарєва О. І. Модальності світосприйняття як складова індивідуальної свідомості молоді.....	75
Дучимінська Т. І., Хлівна О. М. Роль лабораторного практикуму з психодіагностики та клінічної психології у виявленні проявів особистісної безпорадності студентів.....	79
Ivashkevych E. E. Psycholinguistic aspects of comic book narration.....	84
Івашкевич Е. Унікальність особистості та структура соціального інтелекту педагога.....	88
Камінська О. В. Система засобів подолання схильності до інтернет-залежності на основі ресурсного підходу.....	92
Карковська Р. І. Деструктивні позиції осіб з близького соціального оточення щодо вдів загиблих учасників АТО.....	96
Кирилова Д. С. Психологічна готовність до материнства в структурі життєвих смислів жінки: теоретико-методологічний аналіз.....	101
Кідалова М. М. Емоційні бар'єри студентів ВНЗ: психологічні особливості прояву в умовах адаптаційного періоду	105
Клочек Л. В. Розвиток уявлень про соціальну справедливість у дошкільному дитинстві	110
Корчакова Н. В. Егоїстична мотивація як перешкода у розвитку просоціальної поведінки підлітка	114
Котлова Л. О., Марчук К. А. Психологічні особливості творення поетичного тексту (за науковим трактатом І. Франка "Із секретів поетичної творчості").....	120
Коць М. О., Онопченко І. В., Озоровський І. В. Роль мотиваційних чинників у професійному самовизначенні підлітків з особливими потребами.....	124
Коширець В. В. Особливості надання психологічної допомоги особам з ПТСР	128
Крюкова Л. В. Критерії формування особливостей емоційної сфери молодшого школяра	133
Кряж І. В., Гранкіна-Сазонова Н. В. Довіра й емоційний інтелект як предиктори особистісного благополуччя студентів-психологів	137
Кузьмін В. В. Концептуалізація соціально-психологічних процесів виникнення, формування й розвитку спільноти дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, їх інтеграція в сучасне суспільство	143
Кулаков Р. С. Особливості впливу профільного навчання на вибір старшокласниками сфери майбутньої професійної діяльності	147
Кулакова Л. М. Психологічні особливості розуміння текстової інформації молодшими школярами в умовах навчальної діяльності	153
Лисак Н. О., Петренко Н. В. Теоретико-методологічні підходи щодо структури внутрішньоособистісного конфлікту в період юнацького студентського віку	157
Литвинчук Л. М. Оцінка індивідуальних особливостей трансперсональної поведінки залежних від опіоїдів	162
Литвиненко С. А., Ямницький В. М. Формування професійної ідентичності майбутніх учителів	167
Луценко О. Л., Габелкова О. Є. Конструювання методики схильності до низької фізичної активності – процедура та результати.....	171

Луцик Г. О. Чинники схильності підлітків до девіантної поведінки	175
Магдисюк Л. І. Психологічні особливості якості життя осіб з серцево-судинними захворюваннями.....	180
Mykhalchuk N. O., Yatsuryk A. O. The problem of understanding in psychology: philosophical and methodological background	184
Мушкевич М. І. Моделі організації психологічного супроводу сімей, які мають проблемних дітей	188
Назаревич В. В., Борейчук І. О. Фотографія як засіб ресурсування психоемоційного стану індивіда.....	192
Назарець Л. М. Особливості взаємодії у конфліктах та конструктивні прийоми їх подолання	197
Новік Л. О., Хупавцева Н. О. Вікові особливості становлення професійного іміджу особистості	202
Оксентюк Н. В. Мікромоменти позитивного резонансу	206
Павелків В. Р., Панасюк В. М. Прояви ознак фанатизму як соціального явища: на прикладі молодіжних субкультур	211
Петренко О. Б. Проблема самореалізації особистості у концепції М.М. Рубінштейна	215
Позднишев Є. В. Роль інструментів психотехнологій у формуванні та просуванні іміджу суб'єктів спортивної діяльності	220
Помилуйко В. Ю. Психологічні механізми розвитку ключових компетентностей у дорослому віці	225
Романюк В. Л. Дослідження психічного здоров'я особистості за рівнем тривожності	230
Рудюк О. В. Смыслодіяльна детермінація переживання кризи у безробітних.....	234
Рудь Г. В., Косарєва О. І. Психологічний аналіз прояву особистісних характеристик першокурсників	239
Савелюк Н. М. Психологічні аспекти проблеми взаємозв'язку релігійної активності та суб'єктивного благополуччя	244
Созонюк О. С. Розвиток професійного мислення майбутніх психологів у процесі фахової підготовки.....	250
Ставицька О. Г., Ставицький Д. О. Динаміка змісту особистісно-мотиваційної сфери студентів за час навчання у вузі	254
Старинська Н. В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної самореалізації особистості.....	259
Столярчук О. А. Динаміка професійного Я-образу майбутніх фахівців.....	263
Сторож О. В., Дружиніна І. А. Психологічні особливості адаптації та творчої реалізації особистості у соціумі	268
Ткаченко О. А. Аналіз факторів професійного саморозвитку як підгрунтя самопроекування учителів.....	272
Ткачишина О. Р. Психологічна безпека особистості та явища стереотипізації у сучасному інформаційному середовищі	277
Федоренко Р. П., Лех Т. Л. Аналіз особливостей ставлення сучасних підлітків до "груп смерті" та небезпечних ігор у соціальних мережах	281
Фенина О. Я. Проблема рефлексії та рефлексивності особистості у становленні професійного самоменеджменту	286
Хомич І. С. Самооцінка дитини молодшого шкільного віку як передумова забезпечення контролю за діяльністю з точки зору нормативних критеріїв.....	291
Шаповал І. М. Дослідження психологічних чинників формування професійної ідентичності студентів-психологів.....	295
Шкарлатюк К. І., Сойко О. В. Медитативні казки як ресурс особистісного розвитку дитини з психофізичними порушеннями.....	300
Яцюк Н. О. Особливості морального розвитку молодших школярів у сучасних умовах	304
Відомості про авторів	312

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 8

Упорядники:
проф. **Павелків Р. В.**, доц. **Корчакова Н. В.**

Науково-бібліографічне редагування:
наукова бібліотека РДГУ

Підписано до друку 20.04.2017 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 29,14. Замовлення № 27042015 Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету
33027, Рівне, вул. С.Бандери, 12; тел.: 0-362-26-48-83

П - 86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 8 / упоряд.
Р. В. Павелків ; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне :
РДГУ, 2017. – 318 с.

УДК 159.9+316.6
ББК 88

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017